

บทที่ 1

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานมีพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศไทย คิดเป็นเนื้อที่เกือบ 2 แสนตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 100 ล้านไร่ ประกอบด้วย 19 จังหวัด โดยแบ่งเป็นอีสานเหนือหรืออีสานตอนบน และอีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง เป็นภูมิภาคที่มีสัตว์อุดมสมบูรณ์ในบางพื้นที่เท่านั้น การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาเฉพาะอีสานตอนล่างซึ่งประกอบไปด้วย 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ โดยทำการศึกษาชนิดและการกระจายของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังและสัตว์มีกระดูกสันหลังบางชนิด เน้นหนักเฉพาะสัตว์ท้องถิ่นที่ประชาชนนิยมนำมาบริโภคเป็นอาหาร การศึกษาสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังบางชนิดที่เป็นอาหารของประชาชนทางภาคอีสานได้เคยมีรายงานมาแล้วในบางกลุ่มของสัตว์คือ วรากร วราอัสวติ และคณะ (2518) ได้ทำการศึกษาแมลงที่เป็นอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นฤมล แสงประดับ (2525) ศึกษาสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่เป็นอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และ ถวิล ประมวล (2533) ได้ศึกษาอนุกรมวิธานของปูนาในประเทศไทย แต่สำหรับสัตว์มีกระดูกสันหลังที่ประชาชนนำมาเป็นอาหารยังไม่เคยมีใครรายงานมาก่อน จังหวัดในอีสานตอนล่างที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน มีบางจังหวัดที่มีแม่น้ำชีและสาขาของแม่น้ำชีไหลผ่าน การเก็บตัวอย่างทั้งสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังและสัตว์มีกระดูกสันหลัง จะเน้นเฉพาะสัตว์ที่พบในท้องถิ่นโดยไม่เก็บตัวอย่างสัตว์ที่นำมาจากที่อื่นหรือเป็นสัตว์ที่ประชาชนทำเพาะเลี้ยงขึ้นมา ดังนั้นสัตว์ที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่จึงเป็นสัตว์น้ำจืด จากการศึกษาครั้งนี้สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่พบเป็นจำนวนมากเช่นปูนา พบว่ามีหลายชนิดและมีจำนวนชนิดที่แตกต่างกันในแต่ละจังหวัดด้วย สัตว์มีกระดูกสันหลังที่พบจำนวนมากชนิดในเกือบทุกจังหวัดได้แก่พวกปลา

การศึกษานี้ทำการเก็บตัวอย่างสัตว์ทั้งสองกลุ่ม เฉพาะในเขตอำเภอเมืองของแต่ละจังหวัดเป็นหลัก รวมทั้งเขตของอำเภอใกล้เคียงที่สามารถจะเก็บตัวอย่างได้ จากการศึกษาทำให้ทราบชนิดและการกระจายของสัตว์แต่ละกลุ่มว่ามีขอบเขตการกระจายในบริเวณจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่างอย่างไรบ้าง เนื่องจากจังหวัดทางภาคอีสานเป็นจังหวัดที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ปริมาณของสัตว์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชนในด้านนำมาบริโภคเป็นอาหาร กลุ่มสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังได้แก่ หอย ปู กุ้ง แมลง และกลุ่มสัตว์มีกระดูกสันหลังได้แก่ ปลา กบ เขียด เป็นอาหารที่ประชาชนภาคอีสานนิยมนำมาบริโภคและให้โปรตีนสูง

ประโยชน์จากการศึกษาทำให้ทราบถึงสัตว์ประจำถิ่นบางชนิดของแต่ละจังหวัดในอีสานตอนล่าง นำไปประกอบการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์สัตว์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการเพาะเลี้ยง แพร่พันธุ์ ตลอดจนการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์เพื่อเป็นการเพิ่มพูนอาหารให้กับประชากรในภาคอีสานตอนล่างอีกอย่างหนึ่งด้วย

จุดประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาชนิดของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังบางชนิด ซึ่งได้แก่ หอยน้ำจืด กุ้งน้ำจืด ปูน้ำจืด และแมลง
2. ศึกษาชนิดของสัตว์มีกระดูกสันหลังบางชนิด ซึ่งได้แก่ ปลาหน้าจืด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก (กบ เขียด ปาด และอีงอ่าง)
3. ศึกษาการกระจายทางภูมิศาสตร์ของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และสัตว์มีกระดูกสันหลังบางชนิดที่ประชาชนนำมาบริโภคเป็นอาหารของอีสานตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร และ อำนาจเจริญ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

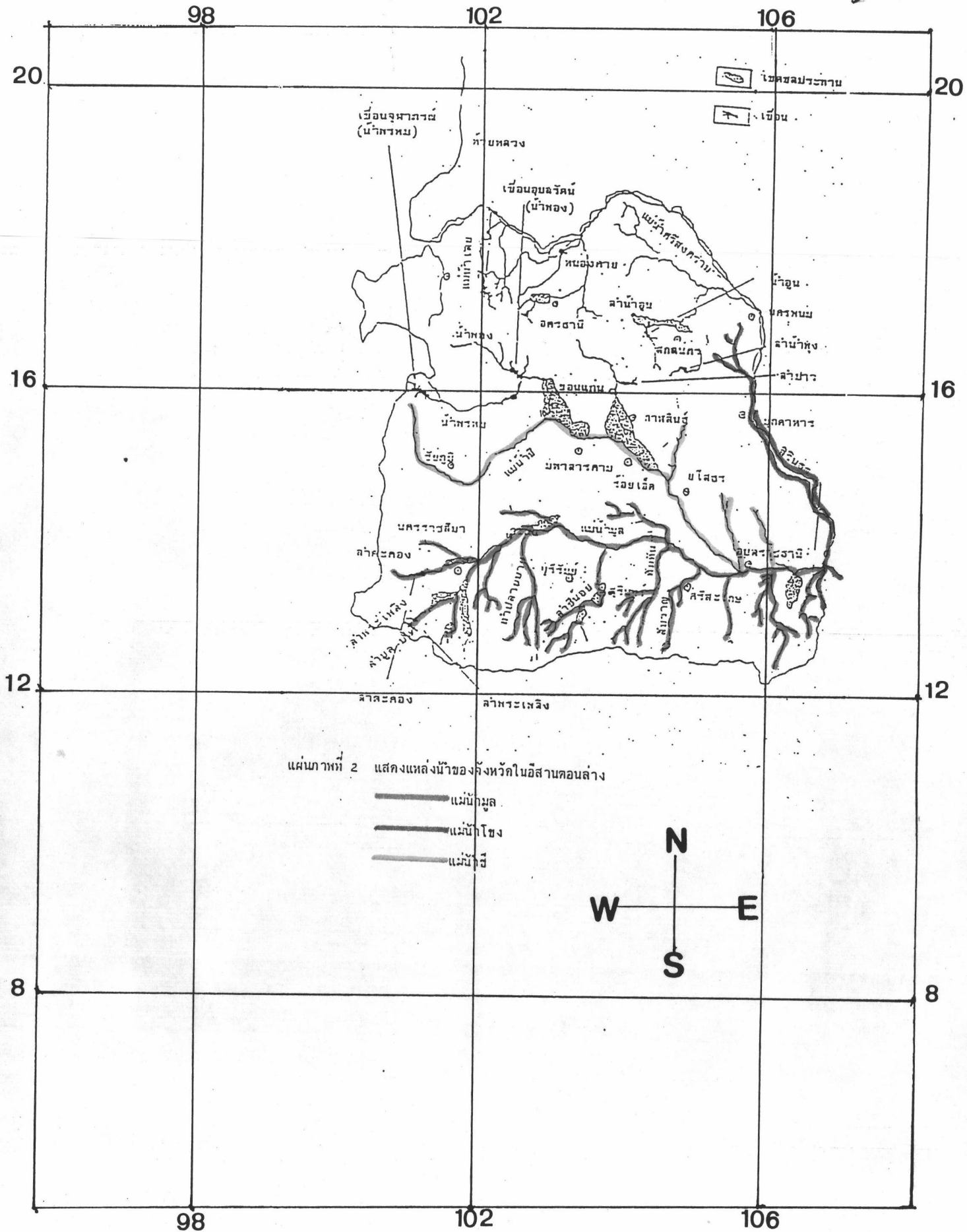
1. ทำให้ทราบชนิดของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังบางชนิด และสัตว์มีกระดูกสันหลังบางชนิดที่ประชาชนนำมาบริโภคเป็นอาหาร ในแต่ละจังหวัดของอีสานตอนล่าง
2. ทำให้ทราบถึงการกระจายของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังบางชนิด และสัตว์มีกระดูกสันหลังบางชนิด ที่เป็นอาหารของประชาชนในแต่ละจังหวัดของอีสานตอนล่าง
3. ทราบถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์แต่ละชนิด ในแต่ละจังหวัดที่ทำการศึกษา
4. ทราบชื่อวิทยาศาสตร์และการกระจายของสัตว์ ทำให้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อใช้ในงานวิจัยของศาสตร์สาขาอื่น ๆ ได้ เช่นในทางการแพทย์ พบว่าปูบางชนิดเป็นพาหะของพยาธิใบไม้ในปอด หอยน้ำจืดบางชนิดเป็น host ชั่วคราวของพยาธิใบไม้ในตับ ในแง่ของโภชนาการพบว่าสัตว์บางชนิดมีคุณค่าทางอาหารสูง มีวงจรชีวิตสั้นสามารถเพาะเลี้ยงได้ง่าย และถ้าสัตว์กลุ่มนี้มีน้อยหรือใกล้จะสูญพันธุ์ก็สามารถหาวิธีการป้องกันและแก้ไขได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการรักษาเสถียรภาพของระบบและประโยชน์ในการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ลักษณะภูมิประเทศและขอบเขตของอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยค่อนข้างราบรูปสี่เหลี่ยมตรงขอบ ๆ สูงเป็นสัน ตรงกลางบุ่มเป็นแอ่ง มีพื้นที่ทั้งหมดเกือบ 2 แสนตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 100 ล้านไร่ เป็นเนื้อที่ประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของ

ประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศมีขอบสูงชันถึง 2 ด้าน ขอบทางตะวันตกคือ แนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งยกตัวสูงขึ้นไปจากที่ราบภาคกลาง ส่วนขอบทางใต้ซึ่งติดกับที่ราบของกัมพูชาคือ แนวเทือกเขา สันกำแพงและพนมดงรัก ลักษณะภูมิประเทศมีลักษณะโค้งงอ ส่วนที่ดันตัวโค้งงอขึ้นมาคือแนวเทือก เขาภูพาน ทำให้เกิดเป็นแอ่งใหญ่ 2 แอ่ง คือ แอ่งทางเหนือของภูพานได้แก่ แอ่งสกลนคร ลักษณะ แอ่งลาดเทไปทางเหนือมีที่ลุ่มต่ำซึ่งเป็นหนองบึงหลายแห่ง เช่น หนองหาน จังหวัดสกลนคร หนอง หาน กุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดที่อยู่ในแอ่งนี้ได้แก่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร และ นครพนม ส่วนแอ่งทางใต้คือ แอ่งโคราช เป็นแอ่งที่มีพื้นที่มากที่สุดกว้างที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น มีแม่น้ำมูลเป็นแม่น้ำสายหลักซึ่งมีต้นกำเนิดมาจาก ภูเขาทางพญาเย็น ในท้องที่อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในอีสานตอนล่าง นอกจากนี้ยังมีสาขาของแม่น้ำชีในส่วนที่เกิดจากทิวเขาภูพาน เช่น แม่น้ำพอง ลำปาว ลำเซ(เซบาย) ห้วยเซบก และแม่น้ำยัง ซึ่งจะไหลลงสู่แม่น้ำชี และไปรวมกับแม่น้ำมูลระหว่างอำเภอเมืองใน กับอำเภอวารินชำราบ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และแม่น้ำมูลไหลออกสู่แม่น้ำโขง ในเขตอำเภอ โขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เช่นเดียวกัน ลักษณะที่ราบสูงลาดเทจากทางตะวันตกลงมาสู่ทาง ตะวันออกทำให้แม่น้ำสายต่าง ๆ ไหลออกสู่ทางตะวันออกไปรวมกับแม่น้ำโขง ทั้งนี้เนื่องจาก โครงสร้างตอนกลางเป็นแอ่งทำให้ฤดูน้ำหลาก น้ำไหลลงสู่แม่น้ำโขงไม่ทัน เกิดสภาพน้ำท่วม แต่เมื่อถึงฤดูแล้งเขตนี้จะขาดน้ำ เนื่องจากโครงสร้างทางธรณีวิทยาของหินในเขตนี้เป็นหินชั้น ประเภทหินทรายสลับหินดินดานบ้าง และบางแห่งมีชั้นเกลือแทรกอยู่ ดินก็เป็นดินทรายไม่เก็บกักน้ำ

ด้วยสาเหตุทางลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว จึงทำให้การกระจายของสัตว์ใน 2 แอ่งดังกล่าวมีบางชนิดที่มีการกระจายแตกต่างกัน และเป็นสัตว์คนละชนิดกันด้วย ดังที่ได้มีการรายงานมา บ้างแล้ว ในส่วนของป่าไม้ที่พบในแต่ละจังหวัดของประเทศไทย ได้มีรายงานมาแล้วสำหรับ อีสานตอนล่าง 8 จังหวัด พบว่าไม้เข็งเป็นไม้ที่พบได้ในทุกจังหวัดเป็น Common species ส่วน ไม้ตาลหกพบเฉพาะที่จังหวัดสุรินทร์เท่านั้น ถือว่าเป็น endemic species ซึ่งสัตว์ก็น่าจะมีลักษณะ ดังกล่าวเช่นเดียวกัน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 19 จังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมี 11 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม หนองคาย อุดรธานี มุกดาหาร เลย และหนองบัวลำภู ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมี 8 จังหวัดได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ (แผนภาพที่ 1) ซึ่งพบว่าในบางจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีอาณาเขตหรือพื้นที่ติดต่อกันและกัน

แผนที่ที่ 2 แสดงแหล่งน้ำของจังหวัดในอีสานตอนล่าง

- แม่น้ำมูล
- แม่น้ำโขง
- แม่น้ำชี

